

Бочетова Мария Михайловна.
Воспитатель МБДОУ «Дюллюкинский-ЦРР д/с «Кустук»
Дюллюкю/Верхневилуйский
Дагылаат («А5ам иитэр сылгылары»)

Кириитэ

- 1. Дьиз аттыгар турар далы уерэтии**
- 2. Сылгы сизэлиттэн оноьуктар**

Тумук

Чинчийэр улэм актуальнаа: Мин а5ам сылгылары о5о сааьыттан интэриэьиргээн кун бугунугэр дылы сылгы иитиитинэн дьарыгырар. Ол иьин мин эмиэ кырабыттан а5ам дьарыгын кере улаатан сылгылар тустарынан чинчийэр улэ онорон киэн эйгэ5э билиьиннэрээри гынабын. Сылгыны иитии биьиги ебугэлэрбит сурун дьарыктара буоларын бары билэбит. Сылгы туьата элбэх.. Ол курдук билинни уйэ сайдыытын сиэринэн сылгы кутуругунан, сиэлинэн араас бэргэьэлэри, киэргэллэри оностоллор, доруобуйа туьугар туьаналлар, эмтэнэллэр.

Чинчийэр улэм тиэмэтэ: «А5ам иитэр сылгылары».

Чинчийэр улэм сыала: а5ам иитэр сылгыларын туьунан билиьиннэрии.

Чинчийэр улэм соруга:

- а5ам сылыгыларын иитиитэ;
- сылыгы туьата;
- сылгы иитиитигэр туьаныллар тэриллэр.

Чинчийэр улэм тумугэ: бу улэбин керен билэн баран, маннык тумуккэ кэллим.

Сылгы туьата элбэх, онон саха омук буоларбыт быьыытынан Айыы Дьобьогой о5отун иитэргэ бары кыьаллыахха, кинилэр элбииллэрин туьугар дьулуьуохха.

Дьиз аттыгар турар далы уерэтии

Биьиги сахалыы тыыннаах дьиз кэргэммит. Ол курдук а5ам эдэр эрдэбиттэн сылгы иитиитинэн дьарыгырар. Дьизэм таьыгар улахан дал баар. *Аан бастаан онно сырыттым, бу далга билигин ыам ыйыгар тереэбут кыра тыьы убаьалар бааллар, олор улааттахтарына биэ буолаллар. Ус сылынан терууллэр.* Бу манна саамай сэргээн кербутум атыыр соно5ос баар этэ, бу соно5оско самыытыгар «стрелка» курдук ус мунугу уруьуйдаан кээспит курдук бэлиэлээх. Маннык сылгыны Дьеьегей Айыьта бэлиэтээн ышпыт диилэр.

Уонна ессе биир убаьаны кыбычаан диэннэ киллэрбитигэр «кырыаччы» диэн тимир улахан тараах курдугунан сылгы кехсун мууьурбутун – хаардаммытын тараатым, ыраастаатым. Ону таьынан илиибиттэн убаьалары аьаттым, биир ордук сымна5ас убаьа баарын имэрийэн кердум.

Ессе биэни бэйэтэ теретеллеругэр туспа кыбыыга хаайан теретеллерун аҕам кэпсээнигэр биллим, ол кыбыыны кердум. Бу кыбыы уратыга диэн сизэрдийэлэрэ элбэх маанынан ыпса саайылар эбит, биэ теребутун кэннэ кулунчугун ыттар киирэн туппаттарын курдук онорбут.

Мин аҕам бэйэтэ миинэр сылгылаах. Бу сылгыны мин уруккаттан билэбин. Хайдах ыныырдыгырын кердерде. Аан бастаан ыныырын ууруон иннинэ олбох уураар онтукайын «урунуу» диэн ааттыыр, онтон ыныырын ууран баран туттарар кура «ыныр холуна» диэн буолар, маны табынан атах уураара «инэ» диэн эбит, ол табынан сылгыны миинэ сылдьан салайарга айаҕар кэтэрдиллэр тимирэ «уун» диэн буолар.

Аҕам сылгыларын иитиитигэр араас сээкэйдэри туттар эбит. Ол курдук от ыбарга туттулар ус араас тимир атырдыахтардаах, кээйилээх отун тардан туьэрэригэр «тордуок» диэни туттар, онтон хаарын уеьэттэн туьэрэригэр туттулар икки араастаах туора курдьэхтэрдээх. Отун харбыырыгар икки араастаах кыраабыллардаах, биирэ мас, биирэ тимир. Сылгытын саабын курдьэригэр аналлаах тимир курдьэхтээх. Ону табынан «балтыбах» диэн ааттаах маанынан онобуллубут кыралаах улахан курдьэхтээх.

Дьэ кыыла сылгы ынахтан уратыта, ыаммат хотонно турбат, уьун тымныы тыйыс кыымытыгар хаары хаьан сиир, туран эрэн утуйар.

Сылгы сизэлиттэн онобуктар.

Сылгы сизэ сизэргэ – туомна суолтата кестубэт куустэн муннарыы, Айыыларга суол бэлиэтэ, харыстабыл, ыар харабы халтыратыы, кизэргэл, араначчылыыр, дурда – хахха буолар аналлаах. Иннэ гынан билини уйэбэ дьон бары сылгы сизэлинэн арааы бары оностон кэтэллэр. Оно киирэр кыргыттарга аналлаах ьэлээппэ, сайынны бэргэьэ, араас кизэргэл оностоллор. Ону табынан уолаттарга тибитиькэ уонна боллохтору онороллор. Араас дьэни кизэргэтэр кебуердэри, харысхаллары онорон ыйыылар, ат кутуругунан араас моьуоннаах дэьбиирдэри онороллор. Сылгы иитиьтэ элбэх улэттэн тсахар.